

Wetenschappelijke doorbraken de klas in!

Koning, Kinderen redden? en Magnetische knopen

Sanne Dekker, Hanne Kause & Jan van Baren-Nawrocka (redactie)

Hoofdstuk 3: Kinderen redden?

Sanne Dekker, Hanne Kause & Jan van Baren-Nawrocka (redactie)

Colofon

Redactie: Sanne Dekker, Hanne Kause & Jan van Baren-Nawrocka

Beeldredactie: Hanne Kause & Jan van Baren-Nawrocka

Opmaak: Jimmy Israël

Druk en afwerking: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam

Coverfoto voor- en achterzijde: Jimmy Israël, © 2023 WKRU

Eerste druk, januari 2023

ISBN: 9789083042244

NUR-code: 190

Wilt u een exemplaar bestellen?

Ga naar: www.wkru.nl/boek

Uitgave:

Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit

Postbus 9102

6500 HC Nijmegen

Nederland

E-mail: infowkru@ru.nl

Telefoon: 024 366 72 22

Internet: www.wkru.nl; www.wetenschapdeklasin.nl

2023 Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit

Dit werk is gelicenseerd onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0 Internationaal.

Ga naar <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.nl> voor meer informatie over deze licentie.

Voor afbeeldingen gelden andere licentievoorwaarden; zie foto- en illustratieverantwoording achterin dit boek (p.124).

Foto: Jimmy Israël

Hoofdstuk 3 Kinderen redden?

In dit hoofdstuk beschrijven we een project met als thema 'Kinderen redden?'. Het thema is gebaseerd op het onderzoek van prof. dr. Marit Monteiro en haar team naar koloniale praktijken gericht op kinderen in voormalig Nederlands-Indië (1870-1942). Het hoofdstuk bestaat uit twee delen. In paragraaf 3.1 leggen de onderzoekers uit hoe kolonialisme in Nederlands-Indië via opvoeding en onderwijs werkte en welke verreikende en langdurige gevolgen dit had. Leraren kunnen deze paragraaf gebruiken om zichzelf en hun leerlingen inhoudelijk voor te bereiden op het thema. In paragraaf 3.2 beschrijven we diverse activiteiten waardoor leerlingen dit thema in de klas kunnen ervaren en inspiratie kunnen opdoen voor hun eigen onderzoek.

Kerdoelen voor dit thema

Schriftelijk taalonderwijs

4. De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
7. De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

Tijd

51. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen, zoals aanwezig in ons cultureel erfgoed, en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

Kunstzinnige oriëntatie

56. De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Radboud Science Team 'Kinderen redden?'

Het project 'Kinderen redden?' is in het schooljaar 2021-2022 ontwikkeld door een team van onderzoekers van de Radboud Universiteit, basisschoolleraren en het WKRU.

Onderzoekers Radboud Universiteit

Prof. dr. Marit Monteiro (hoogleraar cultuur- en religiegeschiedenis), dr. Maaïke Derksen (post-doc) en Marleen Reichgelt, MA (promovendus). Marit en Marleen zijn werkzaam bij de vakgroep Cultuurgeschiedenis binnen het onderzoeksinstituut Radboud Institute for Culture & History (RICH) van de Faculteit der Letteren. Maaïke is bezig met haar postdoctoraal onderzoeksproject over (wees)kinderen in Indonesië, 1856-1982, gefinancierd door het Niels Stensen Fellowship. Daarnaast werkt ze bij het Katholiek Documentatie Centrum (KDC), dat is gevestigd in de Nijmeegse Universiteitsbibliotheek.

Scholen

Daltonbasisschool De Borgwal in Bommel: Christine van Mullem (directeur en leraar), Karen Hendriks, Gerda Siersema, Stijn Maresch en Dean van Holten (leraren).

WKRU

Hanne Kause (projectleider)

Prof. dr. Marit Monteiro

"Als kind was ik al in alles geïnteresseerd wat met vroeger te maken had. Over de familiegeschiedenis van mijn vaderskant kwam ik maar weinig te weten. Wij zijn 'Indisch', met een stamboom van Javaanse voormoeders, Nederlandse mannen en nazaten die 'gemengdbloedig' oftewel Indo-Europees waren. Naar hun levens doe ik op bescheiden schaal onderzoek. Ik ben niet in een religieuze traditie opgevoed maar ik ben gefascineerd door wat religie doet met mensen, en mensen met religie. Met die vragen kijk ik ook naar de rol van katholieke missionarissen in de koloniale geschiedenis van Nederland. Die waren met veel meer bezig dan religie en ik wil uitzoeken hoe hun activiteiten verweven waren met koloniale praktijken, machts- en gezagsstructuren. Vanuit hun christelijke idealen bestreden zij sociale ongelijkheid, maar daaraan droegen ze ook bij door hun werk in het onderwijs bijvoorbeeld. Hoe die spanning tussen ideaal en alledaagse praktijk doorwerkte in hun vaak intensieve contacten met de lokale bevolking, boeit mij."

(Foto: Gerard Verschooten)

Dr. Maaïke Derksen

"In 2010 reed ik op mijn sepeda motor rond op Java op zoek naar bronnen die mensen thuis hadden, die op zolders van scholen en weeshuizen lagen, die bewaard werden in oude brandkluizen of in dozen opgestapeld in vochtige garages. Brieven, verslagen, foto's die ze verzamelden, bleken een zeer waardevolle schat te zijn die ik nu veelvuldig gebruik voor ons onderzoek naar Nederlands' koloniale verleden. Daarnaast ben ik bezig met projecten om deze bronnen digitaal te conserveren, zodat ze voor de toekomst ook bewaard blijven. Het liefst werk ik samen in een team van onderzoekers, waarbij iedereen in zijn kracht kan staan. Door mijn onderzoek naar het koloniale verleden is mijn interesse in mijn familiegeschiedenis ook aangewakkerd. Deze ligt voor een deel in Indië. Omdat er slechts foto's overgeleverd zijn van mijn vaders kindertijd in Manokwari, zal dit een nieuw spannend onderzoek worden waarbij ik wederom op zoek zal (moeten) gaan naar bronnen en verhalen." *(Foto: Gerard Verschooten)*

Marleen Reichgelt, MA

"Van jongs af aan zat ik al met mijn neus in historische boeken (en daarin is weinig veranderd!). Niets vond ik zo spannend en ontspannend als wegdromen bij verhalen van vroeger. Op de vraag wat ik later wilde worden, antwoordde ik steevast 'archeoloog', want het leek me waanzinnig interessant om zelf op zoek te kunnen gaan naar sporen van het verleden. Tijdens mijn studie geschiedenis ontdekte ik dat zulke sporen niet alleen in de bodem, maar ook in archieven te vinden zijn. Sinds mijn afstuderen combineer ik een baan als onderzoeker met een baan als archivaris, en breng ik veel tijd in rijke archiefcollecties door. Daarin speur ik naar sporen van kinderen die zo'n honderd jaar geleden leefden en opgroeiden in West-Papua (toenmalig Nederlands-Nieuw-Guinea). Ik heb ontdekt dat fotocollecties een fantastische bron zijn om het handelen, de levenslopen, en de ervaringen van historische kinderen in beeld te brengen." *(Foto: Gerard Verschooten)*

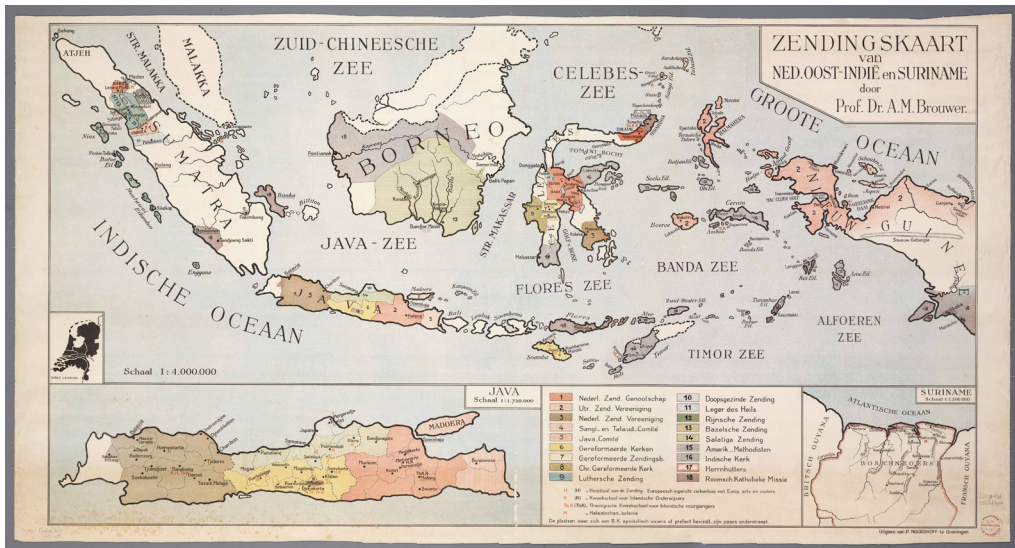
3.1 Onderzoek naar kinderen redden als koloniale praktijk

Prof. dr. Marit Monteiro, dr. Maaike Derksen en Marleen Reichgelt, MA

Ons onderzoek gaat over koloniale praktijken gericht op kinderen in voormalig Nederlands-Indië (1870-1942). Deze praktijken laten zich het beste begrijpen als je wat meer weet over de koloniale geschiedenis van Nederland en Indonesië. Die begint rond 1600 als Nederland – toen aangeduid als De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden – in een oorlog verwickeld is het Spaanse Rijk. Hierdoor is de handel in Aziatische specerijen stil komen te liggen, terwijl die handel juist de staats- en oorlogskas moet spekken met inkomsten uit belastingen en accijnzen. Daarom besluit de Republiek tot de oprichting van een handelscompagnie: de Verenigde Oost-Indische Compagnie of VOC.¹ De VOC sticht handelsposten, zogenaamde factorijen, van Kaap de Goede Hoop tot in Japan. Met behulp van een enorme oorlogsvloot krijgt de VOC steeds meer voet aan de grond in Azië, ook in de Indonesische archipel: in 1619 wordt Batavia gesticht en in 1621 worden de Banda-eilanden met bruto geweld veroverd.

Handel staat voorop en die drijft de VOC vanuit Java, Sumatra en de Molukken. Daar werken de employees of 'dienaren' die de handelswaar inkopen en verwerken, soldaten om de handelswaar en nederzettingen te bewaken, en de vele scheepslieden die zorgen voor het transport. Zulke handelsposten waren echte mannensamenlevingen. De meeste Europese dienaren van de compagnie waren ongehuwd en leefden samen met een Aziatische vrouw die als concubine werd aangeduid. Het overgrote deel van de Indonesische archipel – de binnenlanden, de meeste eilanden – staat in deze periode nauwelijks onder Nederlandse invloed. Rond 1800 gaat de VOC failliet en komen alle bezittingen van de compagnie in Nederlandse handen. Indonesië komt kortstondig onder Brits bestuur tijdens de napoleontische oorlogen, maar wordt in 1816 'teruggegeven' aan Nederland. Op 19 augustus van dat jaar wordt voor het stadhuis van Batavia het bestuur van 'Java en Onderhorigheden' officieel overgedragen aan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en daarmee ontstaat de kolonie 'Nederlands-Indië'.

Nederland probeert onmiddellijk zijn koloniale gezag te herstellen en te handhaven. Dit lokt lokale opstanden uit, onder andere op de Zuid-Molukken, Zuid-Celebes en op Java, die steeds met grof geweld worden neergeslagen. Om zoveel mogelijk economisch profijt van de kolonie te hebben, wordt het Cultuurstelsel ingevoerd. Bij wijze van pacht wordt de lokale bevolking opdragen twintig procent van hun grond te gebruiken voor producten voor de Europese markt, zoals koffie, indigo, thee en suikerriet. Dit systeem leidt tot honger, armoede, en uitbuiting.² In de tweede helft van de negentiende eeuw verandert de koloniale politiek en samenleving. De opening van het Suezkanaal in 1869 vergroot de bereikbaarheid van Nederlands-Indië aanzienlijk. Bovendien wordt het Cultuurstelsel afgeschaft en de kolonie geopend voor particulier bezit: Europeanen mogen nu naar eigen inzicht (handels)ondernemingen en bedrijven oprichten. In deze periode worden ook de laatste gebieden – Bali, Sumatra, Sulawesi, Borneo, West-Papua en Atjeh – vaak met geweld onder Nederland gezag geplaatst. Het uitoefenen van koloniaal gezag met geweld en onderdrukking van de lokale bevolking wordt echter ook bekritiseerd. Rond 1900 wint de 'ethische politiek' terrein: de gedachte dat de kolonisator de koloniale gebiedsdelen niet alleen mag exploiteren, maar ook iets terug moet geven, namelijk 'beschaving' via onderwijs, infrastructuur en zorg. Het koloniaal bestuur gaat zich toeleggen op de ontwikkeling van land en volk in het algemeen, nog altijd met het doel het westerse bedrijfsleven hiervan te laten profiteren.

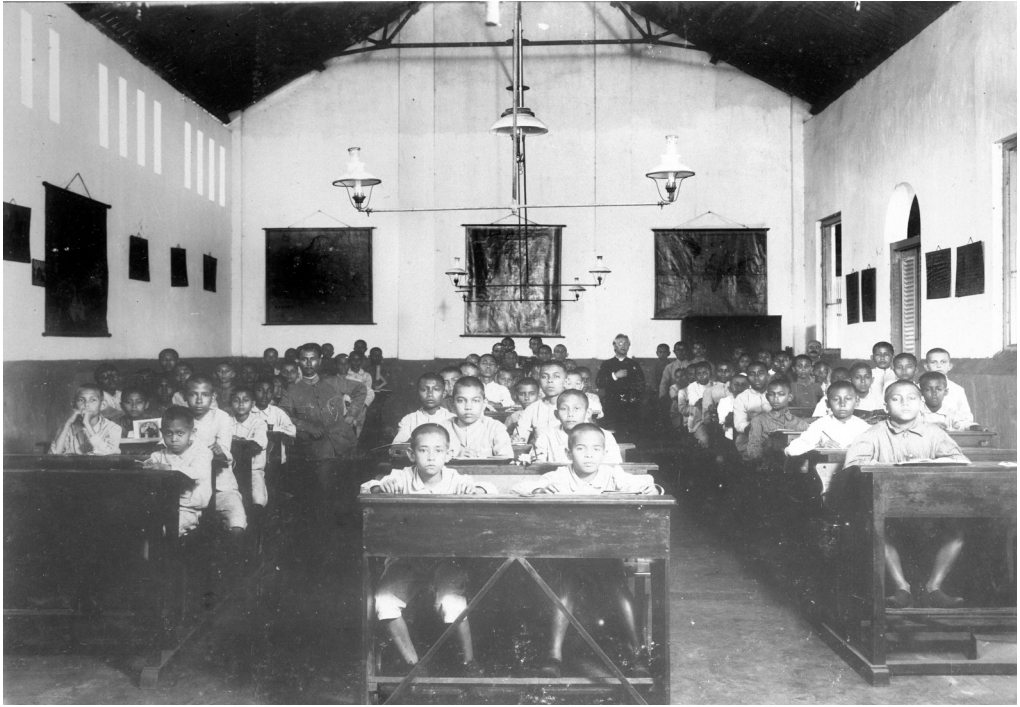

'Zendingskaart van Nederlands Oost-Indië en Suriname', gemaakt in 1930. De kaart toont de gebieden waar verschillende zendingsorganisaties en de katholieke missie actief waren. (Afbeelding: Annéus Marinus Brouwer)

Macht uitoefenen in koloniaal Indonesië was ingewikkeld, omdat er zoveel verschillende eilanden waren in de archipel (zie afbeelding, bijna 10.000 eilanden) en omdat de afstanden tussen de verschillende eilanden en bestuurscentra zeer groot waren. Bovendien woonden er verschillende volken met eigen talen en culturen. En ten slotte: Europeanen als de Nederlanders vormden maar een heel kleine minderheid: van 91.000 (1900) tot 250.000 (1930) – tegenover 60 miljoen lokale inwoners. Een belangrijke kwestie was daarom: hoe kon zo'n kleine minderheid in zo'n groot land, met zoveel verschillen (volken, talen, culturen) macht uitoefenen?

Het antwoord op die vraag is: door **verschil tot kernpunt van koloniaal denken en handelen te maken**. Ons onderzoek gaat over koloniale machtsuitoefening: niet door militaire, juridische of economische onderdrukking (ook wel 'hard kolonialisme' genoemd), maar door sociaal-culturele koloniale beschavingsoffensieven in onderwijs en zorg gericht op kinderen uit Euraziatische en lokale bevolkingsgroepen ('zacht kolonialisme'). Nederlanders voelden zich als westerse, witte (en vaak ook nog christelijke) mensen meer waard dan de lokale inwoners met een donkerder huidskleur, andere leef- en woonvormen en ook geloofsovertuiging, de islam. Dit verschil maken gebeurde via onderwijs en de zorg voor kinderen, volgens de normen van de Nederlandse koloniale overheid. Die streefde ernaar om van deze kinderen gehoorzame en gewillige onderdanen te maken.

Wij concentreren ons op internaten, weeshuizen en andere kindertehuizen waar deze kinderen, gescheiden van hun ouders en verdere familie, werden opgevoed en onderwezen. Vaak werden zulke instellingen gerund door religieuze organisaties uit Nederland of andere Europese landen, specifiek door protestantse zendingen en katholieke missionarissen. Met financiële steun van de koloniale overheid voedden zij hun pupillen op naar Europese maatstaven. Dit deden zij volgens christelijke beginselen met de bedoeling gehoorzaamheid, vlijt en deugdzaamheid te bevorderen. 'Beschaving brengen' was het doel van deze religieuze organisaties en dit vergde dat de kinderen volgens Europese normen leerden eten, hun haar droegen, zich kleeadden, hun persoonlijke lichaamshygiëne onderhielden en Nederlands spraken. Ze leerden ook naar de klok te leven, met lesuren en schooldagen waarvan begin en einde werden gemarkeerd door de bel.

Leerlingen in de studiezaal van het Vincentius-gesticht te Buitenzorg (Bogor), een jongensinternaat dat in 1886 werd gesticht. Het internaat hanteerde een strikte dagindeling, waarin lesuren werden afgewisseld met periodes van zelfstudie, ook voor jongere leerlingen. Ca. 1912 (Afbeelding: Katholiek Documentatie Centrum (KDC) Nijmegen)

De pupillen in deze instellingen werden opgevoed volgens toenmalige opvattingen over iemands maatschappelijke 'plaats' en vooruitzichten in de koloniale samenleving. In die samenleving was namelijk niet iedereen gelijk, maar werd verschil gemaakt tussen 'kolonisator' en 'gekoloniseerde'.³ Dit verschil werd juridisch vastgelegd. Nederlands-Indië kende een indeling in drie hoofdgroepen: 1) 'Europeanen', 2) 'Inlanders' en 3) 'Vreemde Oosterlingen' (zie Achtergrondinformatie 'Ongelijkheid in Nederlands-Indië'). Voor Europeanen was er een apart rechtssysteem dat hen vele privileges gaf. Dat leidde maatschappelijk gezien tot segregatie: denk aan aparte sport- en recreatieclubs, een apart zorgsysteem, en ook aparte scholen. Via onderwijs werden de verschillende etnisch-culturele groepen in de koloniale samenleving al op jonge leeftijd van elkaar gescheiden. Naar welke school een kind ging, hing af van culturele, religieuze en etnische achtergrond, sekse, huidskleur, familie-relaties en taal, en veel minder van de intellectuele capaciteiten van het kind. Nederlandse en Indo-Europese kinderen gingen naar de Europese scholen, lokale (Indonesische) kinderen naar de inlandse scholen met minder vakken die bovendien van een lager niveau waren. Zo was onderwijs een manier om verschil te maken tussen kolonisator en gekoloniseerde.

Ons onderzoek laat zien hoezeer kinderen het middelpunt vormden van het Nederlands koloniaal beleid. Dit beleid was erop gericht om via interventies in de levens van kinderen controle te krijgen en te houden over de lokale bevolking. Door kinderen uit hun gezin, familie en gemeenschap los te maken, doorbraken koloniale overheden bestaande lokale sociale systemen. Katholieke missionarissen die wij onderzoeken, redeneerden vaak vanuit de 'nood' waarin kinderen in hun vertrouwde omgeving zouden verkeren: het ging dan om zowel 'stoffelijke' nood (gebrek aan voedsel en een dak boven het hoofd) als 'zedelijke' nood (het gevaar van een islamitische opvoeding en gebrek aan

christelijke normen en waarden, discipline en arbeidsethos). In hun tehuizen en internaten konden de missionarissen 'hulp' bieden aan individuele kinderen en de samenleving als geheel. Daarmee krijgen hun initiatieven in opvoeding en onderwijs per definitie een humanitair karakter.

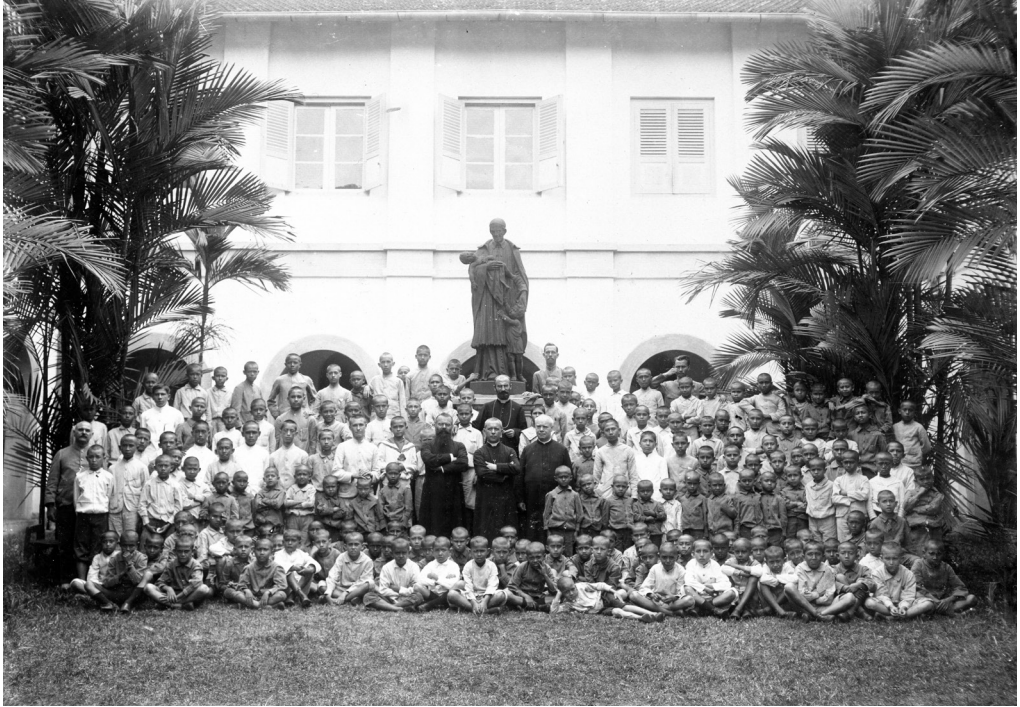

Groep Koorknappen.

Misdienaren op de trappen voor de kerk behorende bij het Vincentius-gesticht. Religieuze vorming was een belangrijk onderdeel van het curriculum op katholieke opvoedingsgestichten: elke dag begon 's ochtends vroeg met de mis. (Afbeelding: KDC Nijmegen)

Inderdaad zijn er talrijke voorbeelden te vinden van kinderen die wees waren of naar wie niemand omkeek en die bijvoorbeeld in een katholiek weeshuis juist zorg, aandacht en ontplooiingsmogelijkheden kregen. Even talrijk zijn echter de voorbeelden van kinderen die daar opgroeiden omdat een of beide ouders of andere verwanten naar westerse maatstaven als opvoeders waren gediskwalificeerd. Van zulke ambivalenties is ook sprake bij de internaten, weeshuizen en andere kindertehuizen. Enerzijds droegen deze bij aan de scholing van verschillende bevolkingsgroepen, anderzijds

hield het gesegregeerde onderwijs die groepen ook 'op hun plek' in sociaal-economisch opzicht. En terwijl deze instellingen sommige kinderen kansen boden om zich maatschappelijk te verbeteren, gaven missionarissen hun pupillen ook het idee dat zij 'beter', 'verder ontwikkeld' of 'meer waard' waren in de koloniale samenleving dan hun eigen ouders of gemeenschappen.

Groepsfoto van het Vincentius-gesticht. De pupillen van verschillende leeftijden zijn gegroepeerd rondom het beeld van patroonheilige Vincentius a Paolo, patroon van liefdadigheid. Ca. 1912 (Afbeelding: KDC Nijmegen)

Met ons onderzoek richten wij de aandacht op wat wel de 'zachte kant' van kolonialisme wordt genoemd. Hierin gaat het meer over het alledaagse leven in koloniën als voormalig Nederlands-Indië dat in Nederland nog relatief weinig aandacht heeft gekregen. Wij laten zien hoe diep dit 'zachte kolonialisme' in de vorm van christelijke projecten van opvoeding en onderwijs ingreep in de persoonlijke leefsfeer van lokale gemeenschappen. Daarvoor maken we gebruik van archieven die tot nu toe nauwelijks voor koloniaal-historisch onderzoek zijn gebruikt: missiearchieven. De bronnen in deze archiefcollecties hebben niet alleen betrekking op koloniaal beleid, maar vaak ook op personen die als kind opgroeiden in koloniale instellingen. Het is ingewikkeld om kinderen tot middelpunt van wetenschappelijk onderzoek te maken omdat die nauwelijks directe, eigen sporen in bronnen en archieven hebben achtergelaten. Als historici gaan wij actief op zoek naar de aanwezigheid van kinderen in juridische en institutionele archieven, door het analyseren van aanvullend bronmateriaal als foto's, objecten en tekeningen, en door bestaande collecties aan te vullen met bijvoorbeeld interviewprojecten (*oral history*).⁴ Zo houden we rekening met de manieren waarop kinderen zelf bijdroegen en vorm gaven aan hun levens in koloniale opvoedingssystemen.

Ons onderzoek laat zien hoe kolonialisme in Nederlands-Indië via opvoeding en onderwijs eigenlijk werkte en welke verrekende en langdurige gevolgen dit had. Europees-christelijke normen en waarden op het gebied van gezinsleven, taal, religie, onderwijs, kleding, arbeid en cultuur werden

beschouwd als superieur. Ze werden gezien als logisch eindpunt van een lange evolutie naar beschaving en werden eenzijdig opgedrongen aan de bevolking. Gemeenschappen en individuen die afweken van deze normen en waarden werden als 'achtergebleven' en 'minderwaardig' beschouwd en behandeld. Vanuit dit historische perspectief draagt ons onderzoek bij aan actuele discussies over het ontstaan, de aard en doorwerking van culturele superioriteitsgevoelens en het institutioneel racisme dat daarmee samenhangt.⁵

Ansichtkaart van een zuster van de congregatie van de Franciscanessen van Veghel te Singkawang (Kalimantan) met een jong kind in haar armen. Het opschrift luidt: Wij zuchten in de slavernij. Missievrienden, koopt ons vrij. Katholieke organisaties presenteerden hun opvoedings- en onderwijsinitiatieven vaak als 'hulp', en de kinderen onder hun hoede als van rampspoed 'gered'. (Afbeelding: Ars Catholica, met opdruk: Kapucijnernmissie)

Ons onderzoek raakt de wereld van kinderen omdat het aangeeft hoezeer onderwijs en opvoeding gericht waren op de disciplineren van kinderen tot gehoorzame, 'nette' en 'nuttige' koloniale onderdanen.⁶ Het toont ook aan wie als geschikte opvoeders werden gekwalificeerd – of gediskwalificeerd. Dit is niet alleen van belang in een historische of koloniale context, maar ook uiterst actueel. Het onderzoek naar de representatie van deze praktijken is actueel omdat er een krachtige taal van liefdadigheid werd ontwikkeld om het beleid te rechtvaardigen. In die termen presenteerden katholieke missionarissen hun missiewerk aan hun Nederlandse achterban in missietijdschriften, missietentoonstellingen en andere acties. Die achterban – particulieren, scholen, parochies, verenigingen – wezen zij op de christelijke plicht tot naastenliefde voor 'niet-bevoorrechte' kinderen in de missiegebieden. Kinderen in Nederland groeiden op met beelden en verhalen van die kinderen ver weg en zamelden geld en goederen in om hen te helpen. Door dit liefdadige kader werd het dwingende karakter en ontwrichtende effect van deze praktijken gebagatelliseerd. Bovendien creëert het ongelijkheid tussen de *haves and have-nots*, waarmee de oorzaak van die ongelijkheid niet komt te liggen bij de omstandigheden (racisme, onderdrukking, uitbuiting door grote bedrijven) maar bij de omgeving waarin een kind zich bevindt en waaruit het 'gered' moet worden.

Katholieke meisjes.

Die moeten wel de aandacht trekken van de dames. Ja, dat zijn gedoopte heidenkinderen: de goede hoedanigheden beginnen zich al te ontwikkelen!

En nu ge zulk een groepje ziet, voelt ge u nu weer niet meer aangespoord, om mee te helpen. Dames, gij kunt zooveel. Ten eerste: *bidden* en dat misschien nog beter dan de mannen; *belangstelling voor het missiewerk wekken* en dat — het zij u tot eer gezegd — beter dan de mannen. Wekt dan verlangen naar grooter *missiekennis* en doet dat door verspreiding van **Almanak en Annalen** van het Missiehuis te Tilburg.

Doet dat ook door het vervaardigen van altaarbenodigdheden: uw smaak zal beter kazuifels, alben, toogjes, superpli's enz. enz. doen maken dan veel fabrieksgoed. En heusch, zijt ge eens begonnen, dan wilt ge een volledig stel van alles wat noodig is, en weet ge niet alles, het **Missiehuis te Tilburg** verstrekt u gaarne inlichtingen.

In missietijdschriften wezen katholieke missionarissen hun Nederlandse achterban op de christelijke plicht tot naastenliefde voor kinderen in de missiegebieden. (Afbeelding: *Annalen van O.L. Vrouw van het H. Hart*)

Een vergelijkbare retoriek is nog steeds herkenbaar in hedendaagse campagnes van Stichting Red een Kind, Plan International en andere organisaties die zich vooral richten op kinderen in het zuidelijk deel van de wereld. Die initiatieven dragen bij tot het vergroten van de leefwerelden van kinderen in Nederland, van een besef van verantwoordelijkheid die verder reikt dan de eigen directe omgeving. Evenzeer vertonen zulke initiatieven ook sporen van koloniaal, hiërarchisch denken dat kinderen in Nederland tot gulle gevers maakt, en kinderen elders in de wereld tot 'dankbare ontvangers'.⁷ Ons project moedigt leerlingen en hun leraren aan om een vraagteken te plaatsen bij initiatieven gericht op 'kinderen redden'.

ACHTERGRONDINFORMATIE

Kolonialisme als thema in het basisonderwijs

In het basisonderwijs komt de koloniale geschiedenis van Nederland sporadisch aan bod.⁸ Met de Canon van Nederland als richtsnoer kan in het geschiedenisonderwijs aandacht worden besteed aan slavernij, mensenhandel en gedwongen arbeid (canonvenster 'slavernij'). Of aan verzet tegen de uitbuiting van de lokale bevolking in koloniaal Indonesië (canonvenster 'Max Havelaar'). Voormalige Nederlandse koloniën in het Caribisch gebied hebben net als Indonesië een eigen canonvenster.⁹ Deze canonvensters zijn opgebouwd vanuit een politiek-economische opvatting over (de)kolonisatie.¹⁰ De nadruk ligt daarbij op bestuurlijke machtsrelaties en economische uitbuiting, die in stand werden gehouden door grof militair geweld van Nederlandse zijde. Met de toevoeging van het venster over de Surinaamse antikoloniale schrijver, activist en verzetsheld Anton de Kom (1898-1945) richt de canon de aandacht inmiddels ook op racisme, en hoe dat racisme ingebed was in het koloniale systeem.¹¹ Vooral hier ligt de mogelijkheid tot aansluiting met ons thema.

Ongelijkheid in Nederlands-Indië

Met de officiële overdracht van de voormalige VOC-bezittingen in Zuid-Oost Azië aan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden op 19 augustus 1816, was Nederlands-Indië een overzees gebiedsdeel van Nederland geworden. Alle inwoners van het gebied werden hiermee Nederlandse 'onderdanen'. In eerste instantie verkreeg vrijwel de gehele bevolking ook de Nederlandse *nationaliteit* (volgens het wetboek van 1838). Dit was niet wenselijk in een samenleving gebaseerd op verschil. In 1854 legde de regering vast welke bevolkingsgroepen er volgens de wet bestonden: 1) 'Europeanen', 2) 'Inlanders' en 3) 'Vreemde Oosterlingen'. 'Europeaan' was je als je uit Europa afkomstig was of als vrouw getrouwd was met een Europese man, of als je 'gelijkgesteld' was aan de Europese categorie: dit gold voor sommige Indo-Europeanen, maar ook voor mensen uit Japan en Siam vanwege de handelsbelangen met die landen. De oorspronkelijke bewoners van de Indonesische archipel waren 'Inlanders', terwijl de 'Vreemde Oosterlingen' hoofdzakelijk van Chinese afkomst waren. Er was sociaal-juridische ongelijkheid tussen Europeanen en de beide andere hoofdgroepen. 'Inlanders' en 'Vreemde Oosterlingen' konden in Nederlands-Indië wel een verzoek doen aan de hoogste koloniale gezagsdrager, de Gouverneur-Generaal, tot gelijkstelling met 'Europeanen'. Gelijkstelling betekende dat iemand de rechtspositie van de Europese bevolkingsgroep kreeg en daarmee ook aanspraak kon maken op hun sociaal-economische en maatschappelijke privileges. Ook kinderen van 'Europese' vaders en 'Inlandse' moeders die niet officieel erkend waren door hun vader, konden zo'n verzoek doen. Bij de beoordeling van zulke verzoeken werd vooral gekeken naar iemands sociale status en netwerk. Wie het Nederlands machtig was, zich Europees kleepte, relatief welgesteld was, in westers-georiënteerde kringen verkeerde en ook nog bij een christelijke geloofsgemeenschap hoorde, maakte kans op zo'n gelijkstelling.

Die 'gelijkstelling' laat de ambivalenties zien van het koloniale denken omtrent de superioriteit van het Europese witte 'ras'. Rassenonderscheid was enerzijds sterk gedefinieerd door 'wetenschappelijke' en biologische denkbeelden: er zouden verschillende, duidelijk van elkaar te onderscheiden en onveranderlijke menselijke 'rassen' zijn, die genetisch identificeerbaar waren en die hiërarchisch konden worden gerangschikt. Dit raciaal denken kreeg in de negentiende eeuw door de evolutieleer van de bioloog Darwin wetenschappelijk en ook politiek vorm in het sociaal darwinisme. Het Europese 'ras' zou de hoogste graad van de sociaal-biologische ontwikkeling van de mens vertegenwoordigen en daarom 'gemaakt' zijn om over anderen te heersen. Anderzijds werd de afbakening tussen kolonisator en gekoloniseerde óók bepaald op basis van een relatief brede keur aan

De eerste klas van de Hollands Inlandse school te Sukabumi in de lesbanken. Het onderwijs in Nederlands-Indië was gesegregeerd naar sekse, klasse, religie en 'bevolkingsgroep/landaard'. De Hollands Inlandse School was voor 'Inlandse' kinderen, en hier werden leerlingen volgens westerse normen gekleed, opgevoed en onderwezen. Ca. 1935 (Afbeelding: KDC Nijmegen)

eigenschappen: religie, klasse, cultuur, gedrag en opvoeding. Koloniale machts- en gezagsverhoudingen in Nederlands-Indië waren gebaseerd op zulke etnisch-cultureel gedefinieerde verschillen.¹²

Gulle gevers – dankbare ontvangers

Ook kinderen in Europa, waaronder Nederlandse kinderen, kregen een belangrijke rol toebedeeld door katholieke missionarissen en protestantse zendelingen. Die vertelden vaak spannende verhalen over hun werk in speciaal op kinderen gerichte tijdschriften. Spelenderwijs verbonden zij echter ook de vermeende Europese superioriteit aan de plicht tot christelijke naastenliefde van Nederlandse kinderen. Die konden en moesten kinderen in de koloniën helpen. Een soort 'Kinderen voor Kinderen', maar dan vanuit Europees-christelijke en koloniale denkstructuren waarin de jeugdige lezers en lezeressen in Nederland eigenlijk zonder het te beseffen werden ingewijd. Zij konden kinderen aan de andere kant van de wereld helpen door bijvoorbeeld nieuwe abonnees te werven voor zulke tijdschriften, maar ook door geld in te zamelen voor een specifiek kindertehuis of een specifiek kind.

Katholieke missionarissen ontwikkelden ook al allerlei vormen van 'virtuele adoptie' om de scholing en opvoeding van lokale kinderen in Nederlands-Indië te laten financieren door particulieren, parochies, verenigingen of schoolklassen. Hun donaties waren bedoeld als 'hulp' voor kinderen in 'nood'. Impliciet en expliciet laten bronnen hierover echter zien dat daarbij vanuit westerse opvattingen over kinderen en kindertijd werd geredeneerd. Die waren gekoppeld aan de overtuiging dat missionarissen en hun Nederlandse achterban in de positie waren om lokale kinderen naar die normen te laten opgroeien. Zo werden zij gulle gevers en kinderen in gekoloniseerde gebieden

hulpbehoevende ontvangers van wie dankbaarheid werd verwacht. Nederlandse kinderen die aan zulke initiatieven meewerkten, deden dat uit goede bedoelingen. Onbedoeld werkten zij echter mee aan de ongelijkheid en achterstelling die kenmerkend was voor het kolonialisme.

96

Waalwijk: G. W. f 5.00. — Welten: d. bem. v. J. L.: R. K. School 1ste en 2de klas f 4 02, 3de en 4de klas f 3.47⁵, 5de en 6de klas f 0.52; M. M. f 4.05; W. H. f 0 61⁵; J. S. f 0.98⁵; J. V. f 2.00⁵; G. N. f 1 31; J. J. f 2.36; J. M. f 1.14; J. Q. f 2.07⁵; H. H. f 2.00; J. C. f 0.62; W. L. f 1.56⁵; W. M. f 0.98; M. C f 2.42⁵; H. C. f 2.05; W. D. f 2.13; W. C. f 0.41⁵; J. L. f 2.88. — Zevenbergschen Hoek: H. K. f 24.87.

Pagina met binnengekomen giften in *Sint Claverbond*, jaargang 34 (1922), geïllustreerd met een foto van drie jonge meisjes, die krijtbordjes met de tekst 'Dank aan onze Weldoeners' omhoog houden. Veel missietijdschriften publiceerden naast de gedoneerde bedragen ook de namen en woonplaatsen van 'gulle gevers'. (Afbeelding: Delpher)

Referenties

1. VOC en WIC - Canon van Nederland, zie www.canonvannederland.nl/nl/vocenwic
2. Zie Achtergrondinformatie 'Kolonialisme als thema in het basisonderwijs' (www.canonvannederland.nl/nl/maxhavelaar)
3. Suze Zijlstra's *De voormoeders: een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis* (2021) traceert hoe dit onderscheid de levenslopen van haar voormoeders heeft bepaald, van de achttiende eeuw tot heden.
4. Mooie voorbeelden van kinderen in juridische archieven uit de VOC-tijd zijn te vinden in *Vlinders van Boven-Digoel: Verborgen verhalen over kolonialisme* (2021) van Alicia Schrikker.
5. Specifiek discussies geïnspireerd door de wereldwijde politiek-sociale beweging 'Black Lives Matter'. Kinderen in Nederland komen met zulke discussies concreet in aanraking door de kwestie van de kleur van de Pieten die Sinterklaas helpen. Zie ook de aflevering van Het Klokhuis over racisme, 30 maart 2022 (www.hetklokhuis.nl/tv-uitzending/4873/racisme)
6. Op de website www.indo-in-indonesie.com zijn onder het kopje 'Europese opvoeding' enkele korte filmpjes te vinden van mensen die terugblikken op hun jeugd in Nederlands-Indië.
7. Deze thema's komen in de reflecterende theateractiviteit uitgebreider aan bod.
8. Zie www.canonvannederland.nl/nl/primair-onderwijs/didactisch-concept/leerplan-slo
9. Zie www.canonvannederland.nl/nl/caribischgebied en www.canonvannederland.nl/nl/indonesie respectievelijk.
10. Zie ook het canonvenster over koloniale handel door de VOC en de WIC: www.canonvannederland.nl/nl/vocenwic
11. Zie www.canonvannederland.nl/nl/antondekom
12. Beluister de podcast *Revolusi* met David van Reybrouck: Deel 1 en 2, specifiek voor zijn beeld van de pakketboot en de verschillende klassen passagiers aan boord die de etnisch-culturele verschillen van de Nederlands-Indische samenleving spiegelen.

Verder lezen, kijken en luisteren

Onderstaande links staan ook op de website www.wetenschapdeklasin.nl bij dit thema. 🔗

Video's WKRU

- Videoportret Marit Monteiro, Maaïke Derksen en Marleen Reichgelt bij uitreiking Radboud Science Awards 2021 🔗
- Lezing voor kinderen door Marit Monteiro, Maaïke Derksen en Marleen Reichgelt bij uitreiking Radboud Science Awards 2021 🔗
- Lezing voor leraren door Marit Monteiro en Marleen Reichgelt bij de Winterschool 2023 🔗

Afleveringen en filmpjes

- Filmpje van Het Klokhuis over Indonesië 🔗
- Filmpje van Het Klokhuis over racisme 🔗
- De website indo-in-indonesie.com bevat tientallen korte filmpjes en geluidsopnamen waarin Indische mensen van gemengd Aziatisch-Europese afkomst vertellen over hun jeugd en Europese opvoeding in koloniaal Nederlands-Indië 🔗
- Filmpje van NOS ter gelegenheid van 75 jaar bevrijding Nederlands-Indië (2020) 🔗
- Filmpje van SchoolTV over Max Havelaar en de dingen die hij heeft gezien in Nederlands-Indië 🔗
- Filmpje van SchoolTV over de geschiedenis van Indonesië 🔗
- Kind in Indië: een project waarvoor Indische mensen zijn geïnterviewd die hun jeugd in koloniaal Indonesië hebben doorgebracht 🔗

Online en educatieve initiatieven

- Boek (voor leraren): Achour-Vuurman, C. (2008). *Indische sporen. Bronnen voor lerarenopleiders*. Vanilt.
- Inclusief Indië, een initiatief van het Indisch Herinneringscentrum en voor iedereen die zich wil verdiepen in de geschiedenis van Nederlands-Indië en Indonesië 🔗
- Het Indisch Herinneringscentrum ontwikkelt ook lesmateriaal 🔗
- De Indische school: lesbrieven en educatief programma rond de Indische (cultuur)geschiedenis en (post)koloniale geschiedschrijving 🔗

(Populair)wetenschappelijk

- Zijlstra, S. (2021). *De voormoeders. Een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis*. Ambo Anthos.
- Mak, G. (2017). *Huishouden in Nederlands Nieuw-Guinea: geschiedenis van geslacht op geslacht*. Universiteit van Amsterdam. 🔗
- Artikel over kinderen van Nederlandse soldaten en Indo-Europese en Javaanse vrouwen in Nederlands-Indië/Indonesië die in weeshuizen terechtkwamen 🔗

3.2 Onderzoek naar kinderen redden als koloniale praktijk de klas in!

Radboud Science Team 'Kinderen redden?'

Deze paragraaf beschrijft hoe je in de klas een project onderzoekend leren kunt opzetten bij het thema 'Kinderen redden?'. Je vindt hier diverse activiteiten voor de introductie en verkenning van het project. Deze activiteiten zijn als eerste uitgevoerd bij Daltonbasisschool De Borgwal in Bemmelen.

Alle activiteiten samen geven een beeld van het onderzoek naar koloniale praktijken gericht op kinderen in voormalig Nederlands-Indië dat in de voorgaande paragraaf staat beschreven. De relatie tussen de activiteiten en het onderwerp staat steeds expliciet uitgeschreven onder het kopje 'Verbinding met het thema'.

De online bijlagen waar bij verschillende activiteiten naar wordt verwezen, zijn te vinden op onze website www.wetenschapdeklasin.nl. Dit symbool verwijst naar deze website.

Deze activiteiten kunnen gebruikt worden bij een project onderzoekend leren. Ze zijn dan onderdeel van stap 1 en 2 ('introductie' en 'verkennen'). We raden leraren aan om de 'Leidraad onderzoekend leren' (Van Baren-Nawrocka & Dekker, 2019) als uitgangspunt te nemen bij de uitvoering van dit project in de klas. Hierin staat een uitgebreide beschrijving van de zeven stappen van onderzoekend leren.

Ter voorbereiding van dit project raden we sterk aan om je in te lezen over kolonialisme in Indonesië. We adviseren om te starten met deze video van de NOS ter gelegenheid van 75 jaar bevrijding van Nederlands-Indië. Als je je verder wilt voorbereiden, is er veel informatie te vinden in de Canon van Nederland, specifiek in de artikelen over Indonesië , Max Havelaar , VOC en WIC en slavernij .

Stap 1. Introductie

Tijdens de introductiefase komen leerlingen voor het eerst in aanraking met een onderwerp. Het doel is hen te prikkelen en nieuwsgierig te maken naar het onderwerp.

INTRODUCTIEACTIVITEIT: MINDMAP OVER INDONESIË

Leerlingen maken een mindmap over Indonesië en voormalig Nederlands-Indië.

Doel

- Leerlingen maken kennis met het huidige Indonesië en voormalig Nederlands-Indië.
- Leerlingen worden nieuwsgierig gemaakt naar het koloniale verleden van Nederland en Indonesië.

Duur

60 minuten

Werkvorm

Klassikaal en in viertallen

Benodigheden

- (Versierde) doos
- Voorwerpen die met Indonesië te maken hebben (zoals kledingstuk, eten, muziekfragment, vlag)
- Google Maps
- Kaart waarop Indonesië en Nederland vergeleken worden

Per viertal:

- Een groot vel
- Post-its

Vorbereiding

Lees jezelf in over het onderwerp kolonialisme in Indonesië, zie hiervoor de bronnen op de vorige pagina. Vul een 'magic box' met voorwerpen die met Indonesië te maken hebben. Denk hierbij aan een kledingstuk, een hapje, een muziekfragment, een pop voor schaduwspel, een vlag van Indonesië op de buitenkant van de doos, etcetera.

Activiteit

Pak de 'magic box' erbij, laat één voor één zien welke voorwerpen erin zitten en vertel hierover. Al pratend komen de leerlingen erachter dat ze over Indonesië gaan leren.

Verdeel de klas vervolgens in viertallen en geef ieder groepje een stapeltje post-its. Vraag de leerlingen om hun associaties bij Indonesië op een post-it te schrijven. Laat tegelijkertijd de voorwerpen uit de magic box rondgaan. Tijdens het schrijven praten de leerlingen nog niet met elkaar. Als alle leerlingen in het groepje klaar zijn met schrijven, leggen ze de post-its voor zich neer en delen ze

hun associaties met elkaar. Vervolgens geef je ieder groepje de opdracht om de post-its in categorieën te sorteren. Je kunt de leerlingen op weg helpen door een aantal categorieën op het bord te schrijven.

Laat klassikaal Google Maps zien op het digibord. Begin met de hele wereld in beeld en zoom langzaam steeds verder in op Indonesië. Bespreek klassikaal wat de leerlingen zien of herkennen op de kaart en wat ze misschien al weten over het land. Wat kwam er naar boven tijdens het mindmappen? Hebben de leerlingen wel eens Indonesisch gegeten of kennen ze andere dingen uit de cultuur? Zijn er leerlingen die op vakantie zijn geweest naar Indonesië, of kennen ze mensen die er wonen of hebben gewoond? Of zijn er leerlingen die zelf uit Indonesië komen, of die Indische of Molukse familieleden hebben? Hebben ze ideeën bij de natuur en geografie (eilanden) van Indonesië? En wat weten ze over de geschiedenis van Indonesië en de mensen die daar wonen? Laat ook de kaart zien waarop waarop Indonesië en Nederland vergeleken worden. Hadden de leerlingen verwacht dat Indonesië zo groot is?

Met een schaalte kroepoek op tafel schrijven leerlingen van De Borgwal hun associaties over Indonesië op. (Foto: Dean van Holten)

Afronding

Vertel dat Nederlands-Indië vroeger een kolonie was van Nederland. Wat betekent het volgens de leerlingen dat een land een kolonie is van een ander land? Wat kwamen Nederlanders in Nederlands-Indië doen? Hoe denken ze dat dit was voor de kinderen die in Nederlands-Indië woonden? Sluit af met twee fragmenten uit een filmpje [van Klokhuis](#) over Nederlands-Indië en bespreek deze na. Laat ten slotte de leerlingen hun mindmap erbij pakken. Zijn er dingen die de leerlingen nog willen toevoegen aan de mindmap? Of zijn er juist dingen die ze willen veranderen nu ze meer hebben geleerd?

Stap 2. Verkennende activiteiten

In de verkenningfase gaan de leerlingen het thema breed verkennen. Dit is het moment waarop de inhoudelijke basis voor het project wordt gelegd. Het gaat er in deze fase om dat leerlingen op verschillende manieren kennis opdoen over het thema. De kern van de verkenning bestaat uit het doen van activiteiten, die leerlingen soms in groepjes en soms klassikaal uitvoeren. Het is belangrijk dat je als leraar telkens de verbinding legt tussen de activiteit en wat daaruit te leren is over het thema en het onderzoek ernaar. Bij iedere activiteit is deze verbinding beschreven.

Zorg daarnaast dat je het thema ook overkoepelend goed toelicht en uitlegt aan de leerlingen. Je kunt daarvoor de lezing voor kinderen gebruiken die de onderzoekers eerder hebben gegeven en de informatie die in paragraaf 3.1 beschreven staat.

Subthema's

Het onderverdelen van het hoofdthema in subthema's kan leerlingen helpen om een onderzoeksvraag te formuleren. Subthema's geven meer houvast, omdat ze vaak minder abstract zijn dan het hoofdthema. Bovendien zorgt het uitvoeren van activiteiten van verschillende subthema's voor meer diversiteit in de eigen onderzoeksvragen van de leerlingen. We hebben daarom ook binnen dit thema een aantal subthema's aangebracht. Per activiteit is aangegeven bij welk subthema ze passen:

- Duik het archief in
- Bronkritiek
- Vorm je eigen mening

ACTIVITEIT 1: KINDEREN IN NEDERLANDS-INDIË

Leerlingen maken met behulp van lees-, kijk- en luistervragen kennis met historische bronnen over het Vincentius-weeshuis op Java.

Subthema

Duik het archief in

Doelen

- Leerlingen worden nieuwsgierig gemaakt naar het koloniale verleden van Nederland en Indonesië.
- Leerlingen maken kennis met het onderzoeksthema koloniale interventies in kinderlevens.
- Leerlingen komen in aanraking met historische bronnen.

Duur

45 minuten

Werkvorm

Klassikaal en in twee- of drietallen

Benodigdheden

- Printbestand 'Foto's van het Vincentius-weeshuis'
- Voorbeeldvideo 'Beelden van het Vincentius-weeshuis'
- Losse videobestanden 1 tot en met 6

Per groepje:

- Laptop of tablet

Voorbereiding

Print voor ieder groepje een set afbeeldingen. Zet de losse videobestanden 1 tot en met 6 klaar op de laptops of tablets. De video's hebben geen geluid, dus het is niet nodig om koptelefoons te regelen.

Activiteit

Vertel de leerlingen dat ze in deze activiteit aan de slag zullen gaan met echte historische bronnen uit Nederlands-Indië die in archieven bewaard worden. Op deze foto's en video's zijn kinderen te zien die tussen 1870 en 1942 woonden in het Vincentius-weeshuis, dat werd gerund door Nederlandse katholieke broeders.

Verdeel de klas in twee- of drietallen en geef ieder groepje een setje foto's. Geef ze even de tijd om deze te bekijken. Laat hierna klassikaal de voorbeeldvideo zien. Deze bestaat uit zes korte fragmenten van de langere videobestanden met nummers 1 tot en met 6. Kondig alvast aan dat de leerlingen hierna met hun groepje één video en één foto zullen uitkiezen om samen te bestuderen. Bij laatste blad gaat het om de foto's waar kinderen op staan, dus de bovenste twee foto's.

Een leerling van De Borgwal zoomt wat verder in om een foto van het Vincentius-weeshuis beter te bekijken. (Foto: Dean van Holten)

De leerlingen kijken goed naar de kinderen op de uitgekozen foto en video, en beantwoorden daarbij de volgende kijk- en luistervragen:

- Wat doen/beleven deze kinderen?
- Hoe zien de kinderen eruit? (jongens, meisjes, kleren, schoenen, haren)
- Zijn er volwassenen in de buurt van de kinderen?
- Wie denk je dat die volwassenen zijn?
- Waar zijn de kinderen? Zijn ze thuis, of op school?
- Vallen er andere dingen op?

Afronding

Bespreek de antwoorden op de kijkvragen klassikaal na. Wat viel de leerlingen op in de bronnen? Vertel dat jullie in dit project meer gaan leren over het Vincentius-weeshuis in de plaats Buitenzorg (nu Bogor) op het eiland Java in Nederlands-Indië (nu Indonesië), en de kinderen die daar woonden. Dit waren kinderen die geen ouders meer hadden of van wie een van de ouders dacht dat ze er beter (katholiek) werden opgevoed dan (vaak islamitisch) thuis. In dit soort weeshuizen en scholen in Nederlands-Indië kregen kinderen onderwijs en zorg, maar wel volgens de normen van de Nederlandse kolonisator. Die streefde ernaar om van deze kinderen gehoorzame en meewerkende onderdanen te maken die in de kolonie zouden werken voor Nederland. Hoe denken de leerlingen dat het leven was voor deze kinderen? Zijn de leerlingen het met elkaar eens? En zo niet, waarom niet?

Verbinding met het thema

Deze activiteit biedt informatie die als context dient voor het onderzoeksthema: koloniale interventies in kinderlevens. Leerlingen maken bij deze activiteit kennis met de specifieke kant van het kolonialisme waar het onderzoek van de onderzoekers over gaat. Behalve op geweld en onderdrukking steunde het bestuur van de kolonie namelijk ook op 'zachtere' vormen van kolonialisme. Die kregen ook vorm in opvoeding en onderwijs aan kinderen uit lokale bevolkingsgroepen. In scholen, maar ook in weeshuizen zoals het Vincentius-weeshuis, leerden kinderen uit lokale bevolkingsgroepen dat zij anders waren dan de Nederlanders. Die voelden zich als westerse, witte (en vaak ook nog christelijke) mensen meer waard dan de lokale inwoners met een donkerder huidskleur, andere leef- en woonvormen en ook levensbeschouwing, namelijk islam. Kinderen in Nederlands-Indië waren dus belangrijk voor de Nederlandse koloniale overheid.

Tip

De videofragmenten in deze activiteit komen uit een film van het Vincentius-weeshuis. Deze is ook in zijn geheel te downloaden , als er interesse is om meer te zien.

ACTIVITEIT 2: WAT VIND JIJ?

Aan de hand van stellingen denken de leerlingen na over het thema en vormen hierover een mening. Aan het eind van het project kijken ze of hun mening is veranderd.

Subthema

Vorm je eigen mening

Doelen

- Leerlingen denken na over wat kolonialisme inhoudt en de effecten daarvan, en vormen hier een mening over.
- Leerlingen leren een standpunt te formuleren en dit te delen met anderen.
- Leerlingen ervaren dat niet iedereen hetzelfde over een onderwerp hoeft te denken.

Duur

60 minuten

Werkvorm

Klassikaal

Benodigdheden

PowerPointpresentatie 'Stellingen'

Vorbereiding

Neem de PowerPointpresentatie door en zorg dat je waar nodig bij elke stelling uitleg kunt geven.

Activiteit

Haal met de leerlingen op wat ze hebben gezien en besproken in de vorige activiteiten. Vertel in ieder geval (nogmaals) het volgende: Indonesië was tussen 1816 en 1949 een kolonie van Nederland. Rond 1900 vonden steeds meer Nederlanders dat er meer gedaan moest worden voor de bevolking van Nederlands-Indië. Het Nederlandse gezag heeft toen gezorgd dat er westerse ziekenhuizen, scholen en weeshuizen gebouwd werden. Veel van deze weeshuizen werden gerund door missionarissen, zoals de broeders in het Vincentius-weeshuis op het eiland Java. Een *missionaris* is iemand die het katholieke geloof onder mensen in andere landen probeert te verspreiden. In de weeshuizen woonden kinderen die geen ouders meer hadden of kinderen waarvan de ouders zelf (meestal de vader) of anderen vonden dat ze er een betere opvoeding konden krijgen dan thuis. De kinderen die in een weeshuis woonden, werden ook wel *pupillen* genoemd.

Deel 1: Een standpunt vormen

Deel het lokaal in tweeën: de kant waar leerlingen gaan staan als ze het eens zijn met de stelling, en de kant waar ze gaan staan als ze het ermee oneens zijn. Laat nu één voor één de stellingen in de PowerPoint op het digibord zien. Bij elke stelling kiezen leerlingen of ze aan de 'eens' of 'oneens' kant gaan staan. Bespreek na elke stelling waarom de leerlingen op die plek zijn gaan staan. Waarom zijn ze het ermee eens of oneens? Nu de leerlingen elkaars mening hebben gehoord, zijn er leerlingen die alsnog hun antwoord willen aanpassen? Waarom wel of niet? Vraag de leerlingen om bij elke stelling op te schrijven welk antwoord ze hebben gekozen.

De leerlingen van De Borgwal vonden het soms best lastig om te bepalen of ze voor of tegen een stelling waren. (Foto: Hanne Kause)

Deel 2: Is je mening veranderd?

Aan het einde van het project, nadat de leerlingen alle activiteiten en eventueel hun eigen onderzoeken hebben uitgevoerd, projecteer je de stellingen nogmaals op het digibord. Opnieuw bedenken de leerlingen bij iedere stelling of ze het ermee eens zijn of niet, en verdelen ze zich over het lokaal. Het gaat er daarbij echt om hoe ze er nu over denken, niet wat ze eerder dachten. Bespreek weer na waarom ze op die plek zijn gaan staan: waarom zijn ze het ermee eens of oneens?

Afronding

Vraag de leerlingen na deel 2 om de antwoorden die ze hebben gegeven in deel 1 van de activiteit er weer bij te pakken en bespreek deze samen na. Zijn ze van gedachten veranderd? En zo ja, waarom? Vonden ze het deze keer gemakkelijker of juist moeilijker om een kant te kiezen bij de stellingen? Waarom?

Verbinding met het thema

Het gaat in de stellingen vooral om het verschil tussen Nederlanders (of Europeanen) en de lokale bevolking. Als westerse, witte mensen met een vaak christelijke levensbeschouwing voelden Nederlanders in Nederlands-Indië zich vaak beter dan de lokale bevolking. Dit gevoel van superieur te zijn aan of verder ontwikkeld te zijn dan de lokale bevolking, werkte door in de organisatie van de koloniale samenleving. Natuurlijk waren er voorzieningen voor onderwijs en gezondheidszorg voordat de Nederlanders Nederlands-Indië koloniseerden. Maar als koloniale machthebbers bepaalden zij dat scholen en zorginstellingen van Europese snit moesten zijn omdat dat beter zou zijn. Leerlingen kunnen zich op basis van de stellingen de vraag stellen of dat per definitie zo was.

ACTIVITEIT 3: KUN JE ALLE BRONNEN GELOVEN?

Leerlingen kijken kritisch naar verschillende soorten bronnen en bepalen of deze geschikt zijn voor het beantwoorden van een onderzoeksvraag.

Subthema

Bronkritiek

Doelen

- Leerlingen leren dat bronnen niet neutraal zijn, maar altijd gemaakt (geschreven, verteld, vervaardigd) vanuit een (iemand's, een specifiek) gezichtspunt (perspectief).
- Leerlingen leren dat bronkritiek nodig is om een koppeling te maken tussen een bron en de betrouwbaarheid van de informatie in die bron.
- Leerlingen ontdekken dat niet iedere bron geschikt is om antwoord te geven op iedere vraag.
- Leerlingen leren om verschillen tussen bronnen te benoemen en vast te stellen.
- Leerlingen leren welke vragen je kunt stellen om een bron te beoordelen.

Duur

45 minuten

Werkvorm

Klassikaal en in viertallen

Benodigdheden

- PowerPointpresentatie 'Hoe betrouwbaar is een bron?'
- Leesblad '(On)geloofwaardig verhaal'

Vorbereiding

Print voor ieder groepje een leesblad.

Activiteit

Deel 1: Betrouwbaarheid van bronnen

In activiteit 1 'Kinderen in Nederlands-Indië' hebben de leerlingen een aantal bronnen bestudeerd over Nederlands-Indië. Maar hoe weet je nou hoe betrouwbaar een bron is? Dit gaan de leerlingen samen onderzoeken.

Verdeel de klas in viertallen en geef ieder groepje een leesblad. Als iedereen in het groepje de teksten heeft gelezen, beantwoorden de leerlingen met hun groepje de volgende vragen: Hoe oud denken ze dat Evi is? Wat zijn haar hobby's? Hoe goed doet Evi haar klusjes thuis? En hoe goed denken de leerlingen dat Evi oplet in de klas?

Bespreek de antwoorden op de vragen klassikaal na, eventueel met behulp van de eerste vier dia's van de PowerPointpresentatie. Hoe betrouwbaar vinden de leerlingen de bronnen over Evi? Maakt het daarbij uit wat je over haar wil weten? En maakt het uit welke persoon er over Evi vertelt? Welke bronnen vinden ze betrouwbaar als je wil weten hoe oud Evi is? Of dat ze goed oplet in de klas? En welke bronnen zijn het meest betrouwbaar als je wilt ontdekken wat haar hobby's zijn, of dat ze

haar klusjes goed doet? Waarom? Is er daarbij nog een verschil tussen een feit en iemands mening? Kunnen de leerlingen andere bronnen bedenken die kunnen helpen met het beantwoorden van de vragen over Evi? Wat voor soort bronnen zijn dat?

Deel 2: Een historische bron beoordelen

De laatste vier dia's in de presentatie (6 t/m 9) kunnen gebruikt worden om samen een historische bron te beoordelen die bij het thema past. Vertel aan de hand van dia 6 en 7 (en de informatie in het aantekeningenvenster) over verschillende soorten bronnen en dat er verschil is tussen *primaire* en *secundaire* bronnen. Daarna bespreek je met dia 8 en 9 hoe je de bron zou kunnen gebruiken om antwoord te geven op een vraag, rekening houdend met de betrouwbaarheid van de bron. Beantwoord klassikaal de kijkvragen bij deze bron (dia 8 en 9).

Leerlingen van De Borgwal onderzoeken of ze deze bronnen betrouwbaar vinden. (Foto: Dean van Holten)

Afronding

Leg uit dat je eigenlijk pas kunt zeggen of een bron betrouwbaar is als je weet welke vraag je wilt beantwoorden. Ook kan het uitmaken wanneer en waarom de bron gemaakt is. Je kunt je ook afvragen of de maker een goede reden heeft om dingen mooier te laten lijken dan ze zijn, of zelfs om te liegen.

Verbinding met het thema

Bronkritiek

Historici geven altijd uitleg over hun bronnen: waar komen deze vandaan? Wie heeft de bron gemaakt? Wanneer en in welke omstandigheden? Is dat gebeurd met een specifiek doel? Is de bron om een specifieke reden bewaard? Zijn er meer van zulke bronnen of gaat het om een unieke bron? We noemen dit *bronkritiek*: een kritische weging van de bronnen waar je mee werkt. De antwoorden op deze vragen laten zien vanuit welk gezichtspunt (perspectief) een bron is gemaakt, welke belangen er voor de auteur bij het maken van de bron speelden, en welk doel de auteur ermee probeerde te realiseren. Met die informatie kan de historicus de betrouwbaarheid van een bron bepalen. Die is nooit absoluut – er zijn geen honderd procent betrouwbare bronnen.

Brontypen en hun informatiewaarde

Historici gebruiken voor hun onderzoek verschillende soorten bronnen: teksten (handgeschreven of gedrukt, (on)gepubliceerd), beeldmateriaal (schilderijen, posters, foto's, films, etc.), materiële bronnen (kleding, eetgerei, vervoersmiddelen, muziekinstrumenten, etc.) en geluidsbronnen (interviews, opnames, radio-uitzendingen, etc.). En tegenwoordig is er nog een vijfde groep: digitale bronnen. Denk aan allerlei websites, of online petities, en ook bronnencollecties die regionale archieven of het Nationaal Archief beschikbaar maken. Tijdens hun onderzoek kijken historici ook naar de samenhang van tekstuele, visuele en materiële aspecten van hun bronnen. Bijvoorbeeld bij een foto, die mischien in een album wordt bewaard met een handgeborduurde kaft, ingeplakt tussen andere foto's, met een onderschrift.

Bronnen worden gebruikt om een (stukje van een) antwoord te vinden op een onderzoeksvraag. Iedere bron geeft informatie die relevant is voor de vraag, maar de *aard van de informatie* is heel verschillend. Een reglement met voorschriften over de opvoeding van de pupillen van het Vincentiusweeshuis geeft de norm weer: hoe het zou moeten zijn of gaan. Het interview met een broeder die er werkte, laat juist zien hoe het er in de praktijk aan toe ging.

Tip

Het boek *Indische sporen: bronnen voor lerarenopleiders* behandelt verschillende bronnen en methodes om in het onderwijs over het koloniale verleden in Nederlands-Indië te gebruiken.

ACTIVITEIT 4: SPOORZOEKEN IN HET ARCHIEF

Leerlingen oefenen met het bestuderen van historische bronnen voor het beantwoorden van een onderzoeksvraag. Dit kan in een echt archief of met geprinte bronnen op school.

Subthema

Duik het archief in

Doelen

- Leerlingen maken kennis met verschillende soorten historisch bronmateriaal.
- Leerlingen ervaren een 'historische sensatie' door te grasduinen in de bronnen.
- Leerlingen leren historische bronnen te gebruiken voor het beantwoorden van een vraag.
- Leerlingen leren dat vragen kunnen helpen om meer kennis op te doen over het verleden.

Duur

60 minuten

Werkvorm

In viertallen en klassikaal

Benodigheden

- Zipbestand 'Inhoud archiefmappen' (deze is niet nodig als de activiteit in het archief van Sint Agatha wordt gedaan) ●
- Uitlegblad 'Spiekbriefje voor de leraar' ●
- Archiefmap per groepje (hoe ouder, hoe beter)
- (Optioneel) Laptop of tablet met internet voor vraag 4
- (Optioneel) Uitgebreidere digitale kaart van Buitenzorg en link naar Google Maps voor vraag 4 ●

Vorbereiding

Het is mogelijk om als school een bezoek te brengen aan het erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha en deze activiteit daar op locatie uit te voeren met de originele (materiële) bronnen (stuur een mail naar info@erfgoedkloosterleven.nl of bezoek www.erfgoedkloosterleven.nl). Alle bronnen zijn echter ook als printbare bestanden beschikbaar op onze site (het bij benodigheden genoemde bestand 'Inhoud archiefmappen' ●), zodat de activiteit ook prima op school uit te voeren is.

Besluit van tevoren of je de vragenkaarten en bronnen wilt verdelen over de groepjes, of dat je ervoor kiest om met de hele klas dezelfde vraag (of een selectie vragen) te beantwoorden. Houd bij het verdelen van vraagkaarten en bronnen rekening met het leesniveau van de leerlingen. Vraag 4 en 6 vergen het minste leeswerk (niveau A), terwijl vraag 1 en 2 redelijk veel tekst hebben (niveau B). Vraag 3 en 5 zijn alleen geschikt voor goede lezers (niveau C).

Print voor ieder viertal de inhoud van een archiefmap en stop deze in een (genummerde) archiefmap. Als niet ieder groepje een verschillende vraag beantwoordt, zorg dan dat je de inhoud van minstens drie verschillende archiefmappen print voor het grasduinen (zie activiteit). De bronnen zijn opgeslagen in een zipbestand, dat na het downloaden nog moet worden uitgepakt. Klik hiervoor

Deze leerlingen van De Borgwal waren erg nieuwsgierig naar de stapels oude foto's in het archief van het Erfgoedcentrum voor Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha. (Foto: Hanne Kause)

met de rechtermuisknop op het bestand en kies voor 'alles uitpakken' of 'extract all' (in Windows). De printbestanden kunnen dubbelzijdig worden afgedrukt.

Activiteit

In deze activiteit gaan de leerlingen op onderzoek uit in een (digitaal) archief over het Vincentius-weeshuis in Nederlands-Indië. Verdeel de archiefmappen met bronnen over het lokaal en laat de leerlingen tien minuten 'grasduinen' door de (digitale) bronnen uit het archief. De leerlingen kunnen zo zelf ontdekken welke bronnen er allemaal beschikbaar zijn en wat hun nieuwsgierigheid oproept. Leerlingen kunnen de vragen nog even negeren. Let op dat de bronnen van de verschillende archiefmappen niet gehusseld worden. Bespreek na afloop van het grasduinen wat de leerlingen is opgevallen en hoe ze het vonden om deze bronnen te zien. Wat voor soort bronnen zijn ze tegengekomen? Zijn er dingen waar ze meer over willen weten?

Verdeel de klas in viertallen en geef ieder groepje een vragenkaart en de bijbehorende archiefmap met bronnen. Met behulp van de zoektips gaan de groepjes in de bronnen op zoek naar een antwoord op hun vraag. Mochten leerlingen niet goed weten wat ze moeten doen, help ze dan op weg met behulp van het spiekbriefje voor de leraar. Het is ook goed om te noemen dat in de historische bronnen voor dit weeshuis vaak het woord *gesticht* wordt gebruikt. Hoewel dit woord nu een negatieve connotatie heeft, betekende dat toen niet veel meer of minder dan 'instelling' of 'instituut'. De leerlingen zullen ook het woord *missie* tegenkomen, hiermee wordt de locatie aangeduid waar de missionarissen aan het werk zijn. In dit geval is de missie dus het Vincentius-weeshuis. Met *congregatie* wordt de kloostergemeenschap bedoeld.

Afronding

Laat ieder groepje hun bevindingen presenteren aan de klas. Bespreek de antwoorden op de vragen en de ervaring van de leerlingen. Wat viel ze op bij het zoeken? Vonden ze het moeilijk om de antwoorden te vinden? Waren ze verbaasd over de antwoorden die ze hebben gevonden? Waarom wel of niet? Wat hebben ze bijgeleerd over de kinderen in Nederlands-Indië? Vertel dat je bij het bestuderen van bronnen altijd maar een klein stukje van het hele verhaal krijgt te zien. Als je een vraag wilt beantwoorden is het dus altijd belangrijk om je af te vragen of je al genoeg bronnen hebt of dat je op zoek moet naar meer. Meestal kunnen de bronnen die je hebt geen volledig antwoord op je vraag geven, maar ze geven wel een beeld. Hadden de leerlingen genoeg informatie om hun vraag goed te beantwoorden? Wat voor bronnen kunnen de leerlingen nog meer bedenken die kunnen helpen om het antwoord te vinden?

Verbinding met het thema

Door in contact te komen met historische bronnen over de geschiedenis van een concreet weeshuis in Nederlands-Indië wordt de nieuwsgierigheid van de leerlingen naar het verleden geprikkeld. Op basis van vragen verzamelen leerlingen tijdens deze activiteit informatie uit bronnen. Over het weeshuis, de pupillen die hier gescheiden van hun ouders opgevoed werden door katholieke missionarissen en de manieren waarop zij werden klaargestoomd voor de plek die zij in de koloniale samenleving zouden moeten gaan innemen.

Concreet brononderzoek is essentieel voor dit thema, waarover in de Nederlandse koloniale geschiedenis nog maar weinig bekend is. Fysieke omgang met de bronnen (kijken en zo mogelijk ruiken en aanraken) betekent een verbinding leggen met (iets uit) het verleden. Het helpt leerlingen inzien dat wij vanuit onderzoek in zulke bronnen het verleden kunnen leren begrijpen, en ook meer te weten kunnen komen van mensen/kinderen die toen hebben geleefd. Die kennis over dat verleden wordt gestuurd door vragen. Zo krijgen leerlingen ook een eerste indruk van verschillen tussen bronnen en daarmee van de verschillende mogelijkheden die onderzoekers hebben om met die bronnen hun vragen te beantwoorden.

Tip

Bij de meeste vragen is er een tweede printbestand met extra materiaal. Hierin kan extra informatie worden gevonden om de vraag uitgebreider te beantwoorden. De Wikipedia pagina over Cicurug is extra materiaal voor vraag 6.

Verdiepende mogelijkheden

- Als verdiepende stap kan er een koppeling worden gemaakt met activiteit 3 'Kun je alle bronnen geloven?'. Tijdens het bestuderen van de bronnen nemen de leerlingen mee wat ze hebben geleerd over bronkritiek. Voor iedere bron bepalen ze of ze deze betrouwbaar vinden voor het beantwoorden van hun vraag. Hiervoor kun je gebruikmaken van het werkblad '(On)betrouwbare bronnen' . Bij het nabespreken kun je hierover doorvragen: hebben we iedereen in het weeshuis gehoord in de bronnen? Wie hebben we nog niet gehoord? Hoe volledig is het antwoord dat de leerlingen hebben gevonden? Welke bronnen zouden er nog meer nodig zijn om een volledig beeld te krijgen?
- Als je leerlingen al enige ervaring hebben met het beantwoorden van een onderzoeksvraag met behulp van bronnen, dan kun je de activiteit uitbreiden met de concepten hoofdvraag en deelvraag. Vertel dat de antwoorden op de vragenkaarten samen het antwoord op de

hoofdvraag *Wat was het Vincentius-weeshuis?* vormen. Laat hierbij duidelijk naar voren komen dat er niet één juist antwoord is op een deel- of hoofdvraag. De leerlingen zullen allemaal stukjes informatie vinden, die allemaal vanuit een andere 'kant' een stukje van het antwoord op de vraag onthullen.

- De bronnen van deze activiteit zijn ook geschikt voor het beantwoorden van een eigen onderzoeksvraag van de leerlingen. Daarbij kan ook het extra materiaal per archiefmap gebruikt worden. Bespreek met de leerlingen dat het goed zou kunnen dat ze het antwoord op hun zelfbedachte vraag niet kunnen vinden in de aangeleverde bronnen. Je kunt de leerlingen eventueel adviseren om een vraag te bedenken die aansluit bij de onderwerpen in een bepaalde archiefmap. Vraag de leerlingen wat voor (soorten) bron(nen) er nodig zou(den) zijn om wel een antwoord te krijgen op hun vraag. Een uitgebreid online archief waar de leerlingen eventueel verder kunnen zoeken is www.delpher.nl ©.

In het Sint Agatha klooster liggen de bronnen al klaar waarin de leerlingen mogen grasduinen. (Foto: Hanne Kause)

ACTIVITEIT 5: THEATERACTIVITEIT

Deze theateractiviteit is ontwikkeld door Stichting Kula Skoro. Theaterdocent José Tojo heeft tijdens de uitvoering van dit project op Daltonbasisschool De Borgwal in Bemmelen deze activiteit begeleid. Neem contact op met Stichting Kula Skoro [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#).

Leerlingen beelden samen een verhaal uit over een groep Nederlandse jongeren die met donaties op bezoek gaat bij het Vincentius-weeshuis in Nederlands-Indië. Door acteren kunnen kinderen zich inleven in de ervaring van zowel de weeskinderen als de jongeren die geld hebben ingezameld.

Subthema

Vorm je eigen mening

Doelen

- Leerlingen komen in aanraking met de scheve verhouding tussen gever en ontvanger en denken na over mogelijke oplossingen om meer balans daarin te krijgen.
- Leerlingen krijgen een beter begrip over het ontstaan en in stand houden van beeldvorming.
- Leerlingen ontdekken dat goedbedoelde hulpacties vanuit Nederland toch negatieve effecten kunnen hebben in een ander land.

Duur

120 minuten (exclusief voorbereiding van de begeleiders)

Werkvorm

In drie groepen en klassikaal

Benodigheden

- Script 'Vincentius-weeshuis' [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#)
- Activiteitsbeschrijving [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#)
- Lijst met benodigheden [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#)
- Gymzaal of klaslokaal met voldoende ruimte
- Video met dansinstructies [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#)
- Video's over het experiment van Harlow [om te informeren of ze ook kunnen langskomen op jullie school](#)

Voorbereiding

Deze activiteit vergt veel voorbereiding en is te lang om hier in zijn geheel te beschrijven. In de activiteitsbeschrijving online vind je de uitgebreide instructies en een samenvatting van het verhaal. We raden aan om deze activiteit uit te voeren met vier begeleiders. Dit kunnen andere leraren of assistenten zijn, maar eventueel ook ouders die het leuk vinden om mee te helpen. Meer informatie over de taakverdeling voor de begeleiders vind je in de activiteitsbeschrijving. In het bestand 'Lijst met benodigheden' vind je een uitgebreide lijst van de rekvisieten samen met tips voor het kiezen van een ruimte (gymzaal of klaslokaal). Zorg verder dat je een script hebt voor alle leerlingen en begeleiders.

Activiteit

Voor het instuderen van het verhaal verdeel je de groep in drieën. Iedere groep krijgt de opdracht om een ander stuk van het verhaal voor te bereiden. Een groep bedenkt een inzamelingsactie, een andere groep bereidt een Engelse les voor en de derde groep studeert een dans in. Voor één leerling is er een speciale rol. Die speelt de directeur van het weeshuis en heeft wat meer tekst om in te studeren.

Bij het voorbereiden krijgen de leerlingen alvast de kans om zich in hun eigen rol in te leven. Pas tijdens de opvoering van het hele verhaal zullen ze doorkrijgen wat de andere groepen hebben gedaan en zullen ze ontdekken dat die misschien wel een andere ervaring hebben dan zij.

Theaterdocent José Tojo helpt een groepje leerlingen van De Borgwal bij het instuderen van de welkomstdans. (Foto: Jimmy Israël)

Verbinding met het thema

De onderzoekende activiteiten in dit project geven een goed beeld van historisch onderzoek. Leerlingen maken kennis met archiefonderzoek en het beoordelen van bronnen. Ook leren leerlingen meer over het specifieke thema van het onderzoek: weeshuizen in Nederlands-Indië. De uit de teksten gehaalde informatie kan voor de kinderen echter nog een wat vlak beeld opleveren. Waarvoor geofende onderzoekers een duidelijk beeld opdoemt over de omstandigheden in de weeshuizen en de motivatie van de verschillende mensen die daarbij betrokken waren, weten kinderen deze gelaagdheid waarschijnlijk nog niet uit de teksten te halen. Om een gelaagder beeld van de omstandigheden in de weeshuizen te krijgen en de omstandigheden aldaar beter invoelbaar te maken is theater erg geschikt. Daarbij is deze theateractiviteit zo gemaakt dat leerlingen ook meer inzicht krijgen in de spanning die bestaat tussen motieven en ervaringen van weldoeners en de ervaringen van hen die ontvangen. Het draagt daarmee dus bij aan kritische beschouwing van de geschiedenis zoals die in bronnen beschreven staan en is daarmee bij uitstek een activiteit die past bij een project over historisch onderzoek.

Ga je het project afronden? Kijk nog even naar activiteit 2, deel 2 voor de laatste activiteit voor dit project.

Ervaringen in de klas

Hieronder vertellen leerkrachten Stijn Maresch en Dean van Holten en directeur Christine van Mullem van Daltonbasisschool De Borgwal in Bemmels over hun ervaringen in de klas.

“Samen met wetenschappers Marit, Maaïke en Marleen hebben wij dit project ontwikkeld. Het thema betrof een weeshuis in Indonesië, het Vincentius-gesticht. De samenwerking met de drie onderzoekers verliep erg prettig. Ze zijn langsgekomen in de klas en hebben zelfs een uitje georganiseerd naar het Sint Agatha klooster, waar ze op een aangrijpende manier de leerlingen leerden om bronnenonderzoek te doen in archiefstukken.”

Prof. dr. Marit Monteiro kijkt mee terwijl leerlingen van De Borgwal in het Sint Agatha klooster de bronnen induiken. (Foto: Jimmy Israël)

“Wat de leerlingen het leukst vonden, waren de activiteiten zoals de theateractiviteit en het uitje naar het Sint Agatha klooster. Voorafgaand aan de uitvoer van het project vonden we het onderwerp erg theoretisch. Het was dus een uitdaging om de stof om te toveren tot concrete activiteiten waarmee de leerlingen op een actieve manier aan de slag konden gaan. Vooral de theateractiviteit was leuk omdat deze afwijkt van de reguliere lessen. Daarbij wist de theaterdocent de leerlingen enorm te enthousiasmeren. Het is dus gelukt door middel van de activiteiten om de vergaarde kennis over het thema toepasbaar en tastbaar te maken. Het deelnemen aan het project geeft ons als leerkrachten handvatten om onderzoekend leren ook in de reguliere lessen vaker toe te passen. Ook hebben wij ervaren dat het meerwaarde heeft om de gehele onderzoekscyclus samen met de leerlingen te doorlopen. De leerlingen worden nieuwsgierig gemaakt om vervolgens op basis van zowel hun voorkennis als de nieuwe stof met hun eigen onderzoek aan de slag te gaan.”

“Wat de leerlingen onder andere van het project hebben geleerd is enerzijds het uitpluizen van archieven en anderzijds het onderbouwen van hun eigen meningen. Tijdens het uitje naar het klooster hadden de wetenschappers negen archiefdozen meegenomen. Deze waren gevuld met handgeschreven reisverslagen met fonetische woorden en oude foto's van de klaslokalen in het weeshuis. Dit had meerwaarde omdat dit andere bronnen zijn dan de leerlingen gewend zijn. Ondanks dat de leerlingen het een pittige uitdaging vonden, gingen ze met gerichte zoekvragen enthousiast aan de slag. Dit leidde tot interessante gesprekjes en vragen, zoals of de leerlingen wel of niet opgevoed zouden willen worden door een missionaris in een weeshuis. De leerlingen leerden hun eigen meningen te onderbouwen met de informatie uit de archieven en spiegelde dit aan hun eigen leefwereld. Dit is wat onderzoekend leren biedt, namelijk de stof leren toepassen en hierop reflecteren in plaats van een vooraf bepaald antwoord opgelegd krijgen. Ook konden de wetenschappers vanuit hun expertise antwoord geven op alle vragen van de nieuwsgierige leerlingen. Tot slot zijn de leerlingen op bezoek geweest bij de Radboud Universiteit en hebben ze een wetenschappelijke lezing bijgewoond van de wetenschappers. Dit is voor velen een ervaring voor het leven.”

Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit

Dit boek is een uitgave van het Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit (WKRU). Het WKRU is in 2009 opgericht als eerste Wetenschapsknooppunt van Nederland. Het WKRU heeft als missie de nieuwsgierige en onderzoekende houding van kinderen en (aankomend) leraren te bevorderen. Om dit te bereiken organiseert het WKRU diverse activiteiten waarbij een verbinding wordt gelegd tussen onderzoekers van de Radboud Universiteit en het Radboudumc; het basisonderwijs; en studenten, docenten en onderzoekers van het Onderwijsinstituut Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde (Radboud Universiteit).

Expertise

De expertise van het WKRU ligt in het begeleiden van eigen onderzoek door leerlingen. Het WKRU ontwikkelt voorbeeldprojecten, materialen en hulpmiddelen die leraren kunnen inzetten om wetenschap in de klas te brengen en die als basis dienen voor het eigen onderzoek door leerlingen. Deze materialen zijn beschikbaar via www.wetenschapdeklasin.nl. De kennis en ervaring van het WKRU blijft zich continu ontwikkelen. Dit gebeurt op basis van inzichten uit de literatuur, ervaringen in de klas en uitwisseling met collega-onderzoekers in het vakgebied. Naast deze boekenreeks publiceert het WKRU ook in vaktijdschriften. Een overzicht van alle artikelen van het WKRU is te vinden op onze websites.

Activiteiten

Het WKRU biedt verschillende activiteiten aan voor leraren (in opleiding), scholen en onderzoekers. Elk jaar ontwikkelen drie Radboud Science Teams, bestaande uit onderzoekers, leraren en leraren in opleiding, onder leiding van het WKRU een project over een actueel wetenschappelijk thema. Het uitgangspunt van alle projecten is dat leerlingen zelf onderzoek kunnen doen naar het thema. De opbrengsten van deze teams worden geborgd in de boekenreeks *Wetenschappelijke doorbraken de klas in!* Daarnaast organiseert het WKRU jaarlijks de Winterschool, een professionaliseringsdag over wetenschap en onderzoekend leren. Gedurende het schooljaar wordt professionalisering voor schoolteams aangeboden in het begeleiden van onderzoekend leren. Radboud-onderzoekers kunnen bij het WKRU terecht voor advies op het gebied van wetenschapseducatie en hulp bij de voorbereiding van een interessante les voor een basisschoolklas. Alle activiteiten van het WKRU zijn te vinden op www.wkru.nl.

Financiers

Het werk van het WKRU wordt mogelijk gemaakt door de Radboud Universiteit, met als aanvullende sponsor het Radboudumc.

www.wkru.nl

www.wetenschapdeklasin.nl

@WKRU1

[linkedin.com/company/wkru](https://www.linkedin.com/company/wkru)

@wkrunijmegen

@wkrunijmegen

Over de boekenreeks

De boekenreeks *Wetenschappelijke doorbraken de klas in!* is een uitgave van het Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit (WKRU). Met deze boeken wil het WKRU (aankomend) leraren en leerlingen uit de bovenbouw van het basisonderwijs kennis laten maken met toponderzoek van de Radboud Universiteit. Het gaat daarbij om wetenschap in de volle breedte, dus alfa-, bèta-, gamma- en medisch-onderzoek. De boeken zijn een bron van inspiratie voor leraren om wetenschap de klas in te brengen en leerlingen eigen onderzoek te laten doen.

Wetenschappelijke thema's de klas in

De Radboud Universiteit reikt elk jaar de Radboud Science Awards uit aan drie topwetenschappers die in het afgelopen jaar een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan hun onderzoeksgebied. Samen met leraren (in opleiding) en het WKRU vormen de winnaars een Radboud Science Team. Met het team ontwikkelen ze een set activiteiten waardoor leerlingen kennis opdoen over de inhoud van het onderzoek en de manier van onderzoek doen. De bedoeling is dat leerlingen enthousiast en nieuwsgierig worden en dat er veel vragen bij hen opkomen. De activiteiten kunnen gebruikt worden bij een project onderzoekend leren, waarin de leerlingen in groepjes één vraag formuleren die ze zelf gaan onderzoeken.

Na afloop van het project beschrijven de onderzoekers de inhoudelijke achtergrond van het thema. Deze wordt samen met de ervaringen en activiteiten in de klas gebundeld tot een hoofdstuk in de boekenreeks *Wetenschappelijke doorbraken de klas in!*. Het boek wordt gepresenteerd op de Winterschool van het WKRU. Tijdens deze professionaliseringsdag op het gebied van wetenschap en onderzoekend leren geven de winnende onderzoekers een inhoudelijke lezing over het thema. Daarnaast geven de Radboud Science Teams een workshop aan collega-leraren, leraren in opleiding en pabo-docenten. Met de inzichten uit de Winterschool kunnen zij met de thema's en onderzoekend leren aan de slag in de klas.

Leidraad onderzoekend leren

Bij de boekenreeks hoort een leidraad onderzoekend leren (Van Baren-Nawrocka & Dekker, 2019). Leraren kunnen met behulp van deze leidraad een project onderzoekend leren vormgeven in de klas. In de leidraad staat een uitgebreide beschrijving van de zeven stappen van onderzoekend leren. Het biedt handvatten en suggesties voor de manier waarop de leraar de leerlingen kan begeleiden bij het onderzoeksproces. De leidraad is online beschikbaar via de website www.wetenschapdeklasin.nl. Tevens heeft het WKRU samen met andere partners binnen de Radboud Universiteit en leraren uit het primair en voortgezet onderwijs een leerlijn onderzoeksvaardigheden ontwikkeld. Deze leerlijn laat zien wat leerlingen van een bepaalde leeftijd zouden moeten (kunnen) leren en wat in de lessen aan bod zou kunnen komen. De leerlijn geeft leraren houvast bij het ontwerpen van lessen waarin leerlingen zelf onderzoek doen, zie www.ru.nl/leerlijnpovo.

Website met aanvullend materiaal

Aan de boekenreeks is een website gekoppeld, www.wetenschapdeklasin.nl, waar per thema alle activiteiten en benodigde materialen (zoals werkbladen en filmpjes) te vinden zijn. Daarnaast bevat de website veel informatie over onderzoek door leerlingen, zoals de leidraad onderzoekend leren, alle hulpmiddelen van het WKRU, voorbeelden uit de praktijk, artikelen en links naar verdiepende informatie. Tevens staan alle thematische hoofdstukken in digitale vorm op deze website.

Thema's per boek

Boek 12	Koning – Past de monarchie nog wel binnen een moderne democratie?
	Kinderen redden – Waarom moesten kinderen in voormalig Nederlands-Indië 'gered' worden?
	Magnetische knopen – Kunnen magnetische knopen helpen bij supersnelle energiezuinige dataopslag? + didactisch hoofdstuk: 'Taal en W&T - hoe combineer je dat?' door dr. Anna Hotze
Boek 11	Geloven – Ontdek hoe religie mensen beïnvloedt in hun denken en doen, en hoe niet
	Neustussenschot – Kan een neustussenschotcorrectie helpen om beter te ademen?
	Samenwerkende zintuigen – Het raadsel van (automatisch) kleuren bij woorden en getallen zien + didactisch hoofdstuk: 'Klein beginnen met onderzoek' door Jos Marell
Boek 10	Levende cellen – Wat maakt een cel een cel, en hoe zorg je dat namaakcellen blijven leven?
	Gedachte-experimenten – Wat gedachte-experimenten ons kunnen leren
	Menselijke machines – Wat is het verschil tussen menselijke en kunstmatige intelligentie? + didactisch hoofdstuk: 'Creatief denken stimuleren' door David van der Kooij en Femke van Os
Boek 9	Sport – Wat is het effect van intensief sporten op de gezondheid van ons hart?
	Slimme computers – Hoe kunstmatige intelligentie dokters kan helpen bij het stellen van een diagnose
	Automatisch gedrag – Het nut van automatisch gedrag en hoe lastig het is om het te onderdrukken + didactisch hoofdstuk: 'Dialogische gesprekken voeren: Hoe doe je dat?' door dr. Chiel van der Veen
Boek 8	Kleding – Wat zegt kleding over onze identiteit en welke impact heeft kleding op mens en milieu?
	Magneten – Ontdek hoe magneten werken en welke invloed licht hierop heeft
	Protest – Staken is besmettelijk: hoe werkt die beïnvloeding door anderen? + didactisch hoofdstuk: 'Vragen wat je echt wilt weten' door dr. Harry Stokhof
Boek 7	Malaria – Hoe worden muggen door mensen besmet met malaria?
	Jheronimus Bosch – Wat maakt deze schilder zo bijzonder?
	Geheugen – Hoe kun je het best dingen onthouden? + didactisch hoofdstuk: 'Nieuwsgierig door observeren' door WKRU
Boek 6	Molecuulbotsingen – Eigenschappen van botsende moleculen bij extreem lage temperaturen
	Stress – Ontdek verschillende manieren waarop je op stress kunt reageren
	Taal der zintuigen – De invloed van taal en cultuur op zintuigelijke waarnemingen + didactisch hoofdstuk: 'Begeleiden vanuit een groeimindset' door WKRU

Boek 1 tot en met 5 zijn niet meer als fysiek exemplaar te bestellen. Deze edities zijn nog wel als digitale uitgave te raadplegen via www.wetenschapdeklasin.nl.

Engelse uitgave

Scientific breakthroughs in the classroom: Language of the senses, DNA, Understanding each other & Higgs boson (2017)

Foto- en illustratieverantwoording

Veel van de foto's en een aantal illustraties in dit boek vallen niet onder de Creative Commons Licentie, hetzij omdat ze onder het copyright van derden vallen, hetzij omdat er kinderen op staan, waardoor geen toestemming voor hergebruik kan worden gegeven. Hieronder volgt een lijst met de foto's en illustraties in dit boek, met bijbehorende licentievorm.

Foto's met kinderen zijn hieronder niet apart vermeld, deze vallen alle onder het copyright van het Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit © 2023 WKRU. Deze foto's mogen wel worden gebruikt in een integrale kopie van minimaal twee pagina's.

Hoofdstuk 1: Taal en W&T

- Schematische weergave van de definitie van Wetenschap en technologie (bron: Van Graft, M., & Klein Tank, M. (2018). *Wetenschap en technologie in het basis- en speciaal onderwijs. Richtinggevend leerplankader bij het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld*. Enschede: SLO) 11
- Cover boek: Hotze, A. (2022). *Wetenschap en technologie in de klas: Handvatten voor een succesvolle uitvoering*. Uitgeverij Pica 18

Hoofdstuk 2: Koning

- Koningin Juliana op de fiets, CC0 Eric Koch voor Anefo (bron: Nationaal Archief) 24
- Voorblad van de Nederlandse grondwet, publiek domein (bron: Nationaal Archief) 26
- Prins Willem-Alexander plant eerste koningslinde, CC BY-NC 2.0 Roel Wijnants (bron: Flickr.com) 27
- Staatsieportret koninklijk gezin, door Patrick van Emst, © RVD 28
- Aankomst Prins van Oranje in Scheveningen, door Johannes Jacobus Mesker, © Collectie Marinemuseum Den Helder 29
- Minister-president Rutte op bezoek bij koning Willem-Alexander en koningin Maxima, CC-BY-2.0 Minister-president Rutte (bron: Flickr.com) 30
- Cover boek: *De Koning en de monarchie. Toekomstbestendig?*, CC0 Hans Peters en Sander Peters, samengesteld uit: 32
 - Portret koning Willem I, publiek domein, Joseph Paelinck (bron: Rijksmuseum)
 - Staatsieportret koning Willem-Alexander, door Martijn Beekman, © RVD

Hoofdstuk 3: Kinderen redden?

- Zendingskaart van Nederlands Oost-Indië en Suriname, door Annéus Marinus Brouwer. Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit, LL.03763gk 56
- Leerlingen Vincentius-gesticht in studiezaal. Collectie KDC, AFBK-3c00887 (ALFO-296) 57
- Misdienaars op trappen van de kerk. Collectie KDC, AFBK-3c890 (ALFO-296) 58
- Groepsfoto van het Vincentius-gesticht. Collectie KDC, AFBK-3c00878 (ALFO-296) 59
- Ansichtkaart zuster. Collectie KDC, AFBK-6a3001 60
- Artikel over katholieke meisjes, in *Annalen van O.L. Vrouw van het Heilig Hart*, Tilburg Missiehuis (bron: Delpher) 61
- Eerste klas van Hollands Inlandse school. Collectie KDC, AFBK-3c01321 (ALFO-319) 63
- Drie meisjes bedanken voor ingekomen giften, in *St. Claverbond* (jaargang 34, 1922), Centrale Drukkerij Nijmegen (bron: Delpher) 64

Hoofdstuk 4: Magnetische knopen

• Google Data Center, Council Bluffs Iowa, CC BY 2.0 Chad Davis (bron: Flickr.com)	91
• Magnetische bits 0 en 1, CC BY-NC-SA 4.0 Johan Mentink en Naomi Mentink	92
• Drie magneten van groot naar klein, CC BY-NC-SA 4.0 Johan Mentink en Naomi Mentink	92
• Skyrmion, CC BY-NC-SA 4.0 Johan Mentink en Naomi Mentink	93
• Ontstaan van een skyrmion, CC BY-NC-SA 4.0 Johan Mentink en Naomi Mentink	94
• Stabiele en instabiele slinger, CC BY-NC-SA 4.0 Johan Mentink en Naomi Mentink	96
• Datacentrum 'Hollandse Amazone', CC BY-NC-SA 4.0 Jimmy Israël	100
• LEGO-onderdelen, CC BY-NC-SA 4.0 WKRU	113

De uitgever heeft uiterste zorgvuldigheid betracht in het achterhalen van de auteursrechten van het illustratiemateriaal in deze uitgave. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op illustratiemateriaal in deze uitgave, dan verzoeken wij u om contact op te nemen met de uitgever.

Financiers

Het WKRU wordt mogelijk gemaakt door:

Radboud Universiteit

Aanvullende sponsor:

Radboudumc

Jaarlijkse activiteiten WKRU

Het Wetenskapsknooppunt Radboud Universiteit (WKRU) organiseert terugkerende evenementen en activiteiten op het gebied van wetenschapsonderwijs voor professionals in het basisonderwijs en onderzoekers van de Radboud Universiteit en het Radboudumc. Het creëren van een onderzoekende houding bij basisschoolleerlingen staat hierbij centraal.

Radboud Science Teams

Elk jaar werken drie Radboud Science Teams, gevormd uit toponderzoekers en leraren, aan lessen voor het basisonderwijs met onderzoekende activiteiten rond een wetenschappelijk thema. De activiteiten die hieruit ontstaan vormen een goede basis voor leerlingen om zelf onderzoek te doen. De lessen verschijnen jaarlijks in de boekenreeks *Wetenschappelijke doorbraken de klas in!* en op de bijbehorende website www.wetenschapdeklasin.nl

Winterschool

Jaarlijks organiseert het WKRU eind januari een professionaliseringsdag voor leerkrachten op het gebied van wetenschapsonderwijs. Via lezingen en workshops maken deelnemers kennis met onderzoek van wetenschappers vanuit verschillende vakgebieden in de universiteit en krijgen zij concrete activiteiten mee om het onderzoek in de klas te behandelen. Daarnaast zijn er workshops over het begeleiden van leerlingen bij onderzoeksvaardigheden.

Onderzoeker in de klas

In hun eigen klaslokaal raken leerlingen geïnspireerd door een onderzoeker van de Radboud Universiteit of het Radboudumc. Samen verkennen zij het onderzoeksthema van de onderzoeker in een leuke, interactieve en informatieve les. De onderzoekers worden bij het maken van hun les begeleid door het WKRU.

Professionalisering van leerkrachten

Het WKRU heeft jarenlange ervaring bij het ondersteunen van leraren bij de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden en stimuleren van een onderzoekende houding van leerlingen. Op basis hiervan kunnen wij professionalisering op maat verzorgen. Dit kan in de vorm van een of meer workshops voor het hele team tot individuele begeleiding in de klas.

Kijk voor meer informatie over deze activiteiten op onze website: www.wkru.nl

